

Dk. Ted Hildebrandt, Historia ya OT, Lit. na Theolojia, Mhadhara wa 12

© 2020, Dk. Ted Hildebrandt

Huyu ni Dk. Ted Hildebrandt katika kozi yake ya Historia ya Agano la Kale, Fasihi na Theolojia, Mhadhara #12: Mapigo na Hema katika kitabu cha Kutoka.

A. Muhtasari wa Mtihani [0:00-3:14]

Darasa, wacha tuanze. Tuna mengi ya kufanya leo. Alhamisi nyinyi mmepata mtihani unaoendelea. Nilikutumia habari juu ya vikao vya ukaguzi na miongozo ya masomo. Kwa hivyo unapaswa kuwa na hiyo. Inaonekana kama katika darasa la mwisho tutapitia tu Kutoka. Maswali ya Mambo ya Walawi hayatakuwepo hapo. Imekwisha hata hivyo tutakavyofikia. Kwa kiasi kikubwa itakuwa chaguo nyingi, labda karibu 80 chaguo nyingi. Kutakuwa na mistari kadhaa ya kumbukumbu. Kisha insha, insha ya ujumuishaji, ambapo itabidi uvute vitu pamoja. Sio kitu ambacho unaweza kusoma. Insha hiyo kimsingi itakuwa pointi tatu nyuma ya karatasi. Je, unaandikaje insha? Acha niseme tu katika darasa hili hivi ndivyo unavyofanya. Una utangulizi, nukta ya kwanza, mbili, tatu, hitimisho. Katika utangulizi, unatambulisha. Kisha unaendeleza pointi zako tatu au zaidi na kisha katika hitimisho lako unahitimisha na kile ulichohitimisha. Huo ndio muundo wa msingi wa insha. Utaiweka nyuma ya karatasi yako ya majibu. Peter aliuliza ikiwa maswali ya chaguo nyingi yatatolewa kutoka kwa jaribio la mtandaoni. La. Itakuwa kutoka kwa mihadhara ya darasa na mwongozo wa masomo-aina ya vitu kutoka kwa maelezo yako ya darasa. Hakutakuwa na vitu vingine vyovyote. Tulifanya hivyo kwenye chemsha bongo kwa hivyo hii itakuwa tofauti kabisa. Je, kuna maswali au maoni mengine yoyote? Sawa. Hebu tufungue kwa neno la maombi na kisha tutaingia kwenye kitabu cha Kutoka na kujaribu kumaliza Kutoka leo. Wacha tuanze.

Baba tunakushukuru kwa siku hii. Tunakushukuru kwamba wewe ndiye mkombozi mkuu na kwamba ulinunua watu wako kutoka nchi ya utumwa. Uliwaweka huru na ukawaongoza jangwani. Tunaomba kwamba utupe mioyo inayokufuata kwa karibu na isiasi kama Waisraeli walivyofanya mara kwa mara ulipowabariki kwa mana, ulipowabariki kwa maji, ulipowabariki kwa nyama ya kula. Tunaomba kwamba utusaidie

kutambua wema wako na neema yako kwetu na kutoka kwa mioyo ya shukrani kukusifu na kukufuata na kutii Neno lako. Tunakuomba utusaidie tunapopitia mambo magumu leo katika Neno lako. Tupe uelewa ndani yao. Tunakushukuru zaidi kwa Yesu ambaye ni mwana-kondoo wetu wa Pasaka. Kwa jina lake la thamani tunaomba, Amina.

B. Majina: Yahweh na El Shaddai [3:15-4:49]

Sawa, wacha tuanze hapa. Mara ya mwisho tuliuliza swali mwishoni mwa darasa na hatukujibu swali. Hii ni Kutoka 6: 3, ambapo inasema, "Nilimtokea Ibrahimu, Isaka na Yakobo kama Mungu Mwenyezi." Neno Mungu Mwenyezi, "Mungu" litakuwa nini kutoka kwa Kiebrania, unajua hiyo ni nini? Yahweh atatafsiriwa BWANA, huyo atakuwa Yahweh/Yehova. Inaposema "Mungu" kawaida ni *El Au Elohim*. Kisha "Mungu Mwenyezi" ni *El Shaddai*. Hivyo *El Shaddai*, anasema "Ibrahimu, Isaka, na Yakobo walinijua kama *El Shaddai*." Lakini inasema, "lakini kwa jina langu Yehova sikujitambulisha kwao." Kwa hivyo jina la Yahweh hawakujua. Hata hivyo, unapoenda kwa Mwanzo sura ya 49 mstari wa 18 una Yakobo akiwabariki watoto wake na anasema, "Natarajia ukombozi wako, Ee BWANA," au "Ee Bwana." Kwa hivyo Yakobo anajua jina la Bwana na anawabariki watoto wake kwa jina la Bwana. Hata hivyo Kutoka inasema kwamba Ibrahimu, Isaka, na Yakobo hawakujua jina hilo. Kwa hivyo inaonekana kuna mvutano huu, utata huu, kati ya kile Kutoka inasema kwamba wazee hawakujua jina la Yahweh, na Mwanzo, ambayo inasema hapana, alijua.

C. JEDP: Nadharia Muhimu ya Chanzo [4:50-10:27]

Sasa wakosoaji wanapata hii na wanasema: "angalia ulicho nacho katika Biblia ni vyanzo tofauti na hati hizi tofauti za chanzo zilipingana. Wakati mhariri aliweka hati hizo za chanzo pamoja, hakulainisha maandishi ili kutunza utata huu. Kwa hivyo hii inajulikana kama chanzo njia muhimu ya kuangalia maandishi na kimsingi nataka tu kuiweka. Kwa hivyo walipendekeza kwamba Musa hakuandika yoyote ya nyenzo hii. Jambo la kwanza wanalodhani ni Musa hakuandika yoyote ya haya na karibu 850 KK kulikuwa na mwandishi ambaye alipendelea jina la Yehova. Wanamwita mwandishi huyu ambaye alipendelea jina la Yehova, chanzo cha "J". Kwa hivyo huyu ndiye

mwandishi wa "J" na anapendelea jina Yehova anapoandika. Anaiandika karibu 850 KK. Je, ni tarehe gani mbili unazohitaji kwa darasa hili hadi sasa? Ibrahimu ni 2000 na yule 1000 ni nani? Daudi. Kwa hivyo ikiwa ninasema 850 KK kwako, hiyo ni baada ya wakati wa Daudi kwa miaka 150 hivi? Je, hii basi inaweza kuandikwa na Musa? La. Je, Musa yuko miaka 400 kabla ya Daudi? Kwa hivyo hii inasema ni miaka 150 baada ya Daudi, kwamba mwandishi huyu wa J anaandika baadhi ya Pentateuch hii. Anapendelea jina Yehova. Sasa miaka 100 baada ya chanzo cha "J", kulikuwa na chanzo cha "E", na anapendelea jina Elohim. Jina la Elohim ni nini, hilo linatafsiriwaje katika Biblia yako? Imetafsiriwa "Mungu," na zote mbili *El* Au *Elohim* inaweza kutafsiriwa "Mungu".

Yehova, walitafsiriye Yehova katika Biblia zako? BWANA. Hili ndilo jina Yahweh au Yehova wakati una katika Biblia zako katika herufi kuu zote na "BWANA," hiyo inamaanisha ni jina Yahweh. Je, hiyo ina maana? Kwa hivyo Yehova na Elohim, hawa ni waandishi wawili ambao wanaandika. Kinachotokea ni kwamba mtu anakuja na kuchukua hati hii ya J na hati ya E na kuziweka pamoja. Lakini walipofanya hivyo hawakuona kwamba mistari hii miwili ilipingana na kwa hivyo hii ndio wanaiita mshono kati ya hati hizi. Wanaweka hati hizi mbili pamoja na kuna mshono hapa ambapo kuna kosa, utata kati ya hati hizo mbili zilizowekwa pamoja. Halafu kinachotokea ni kwamba una hati nyingine na hiyo ni Kumbukumbu la Torati. Anaandika kitabu cha Kumbukumbu la Torati. Kumbukumbu la Torati linaandikwa katika nadharia hii muhimu karibu 620 B. K., ambayo ni wakati Mfalme Yosia ambaye "anapata" kitabu cha Sheria. Wakosoaji watasema hakuipata kabisa, lakini iliandikwa au iliandikwa kabla tu ya kuwa mfalme. Kwa hivyo deuteronomist ana jukumu la kuandika kitabu cha Kumbukumbu la Torati. Halafu mwishowe mwandishi wa P. Mwandishi wa P ni mwandishi wa kikuhani. Mara nyingi hii ingehusishwa na Ezra, kuhani baada ya Uhamisho (karibu 500 KK). Unapoangalia Pentateuch, je, kuna mambo mengi ya kikuhani katika Pentateuch? Mambo ya kikuhani yangukuwa kitabu cha Mambo ya Walawi, jinsi ya kufanya dhabihu, jinsi ya kufanya karamu na mambo ya kina kama hayo. Kwa hivyo mwandishi wa kuhani aliweka maelezo haya yote ya kikuhani. Kisha Pentateuch ilikusanywa karibu 450 KK kati ya hati hizi nne. Hii inaitwa nadharia ya JEDP. Unaona kwa nini inaitwa nadharia ya

JEDP? Na hizi zilikuwa hati ambazo wakosoaji wanasema ziliandikwa, na kisha zikakusanywa chini ya jina la Musa. Kwa hivyo kile tulicho nacho katika Biblia hakikuandikwa na Musa hata kidogo. Sasa swali: hii ndio Biblia inasema au hii yote ni dhana ya kinadharia ambayo waliunda. Ndio, ni dhana ya kinadharia ambayo waliunda. Je, wamewahi kupata hati moja ya J au hati moja ya E, au hati moja ya D? Je, wamewahi kupata hati yoyote au ushahidi mgumu wa kuunga mkono hili? Sifuri. Kwa hivyo hii yote ni ya kinadharia kabisa. Iliundwa katika 19Th karne na mvulana anayeitwa Julius Welhausen na alipitishwa katika karne ya 20. Ikiwa nyinyi mngekaa katika muktadha wa chuo kikuu wangedhani nadharia hii. Wangeendelea na mambo mengine labda lakini hii ingedhaniwa kama kusesitiza kazi nyingi katika vyuo vikuu. Hii kimsingi ni nadharia muhimu ambayo inafundishwa kila mahali. Sasa, kwa njia, hii inapingana na kile Maandiko yanasema? Je, Maandiko yanasema kwamba Musa aliandika haya kweli? Ndiyo. Biblia inasema kwamba Musa aliandika hii. Tumekupa marejeleo kwamba Musa aliandika Mwanzo. Sasa Musa anaandika kitabu chote cha Kumbukumbu la Torati? Hapana, kwa sababu amekufa mwishoni mwa kitabu, kwa hivyo hawezi kuandika hiyo. Lakini ni nani anayemfuata Musa? Yoshua. Kwa hivyo je, Yoshua anajaza maisha yote ya Musa? Sio jambo gumu sana kupendekeza kwani walifanya kazi pamoja kila wakati. Kwa hivyo hii ndio nadharia ya JEDP. Sasa unasema, "Sawa, Hildebrandt, ulisuluhisha vipi tatizo? Inakuwaje yule anasema kwamba Ibrahimu, Isaka na Yakobo hawakujua jina la Yahweh? Ninachopendekeza hapa ni kwamba nadharia hii, kwa njia, hii ni rahisi na unapohamia hapa ni ngumu zaidi. Kwa hivyo vyanzo hivi vya JEDP huhama kutoka rahisi hadi ngumu. Ni nadharia gani nyingine inayohama kutoka rahisi hadi ngumu? Imejengwa juu ya mfano wa mageuzi. Hii kimsingi inacheza na Darwinism pia. Unajua kuna faida na hasara za mfumo wa mageuzi, lakini wamepachika hii katika nadharia ya chanzo.

D. Suluhisho Lililopendekezwa kwa Kutoka 6: 3 [10:28-12:25]

Sasa hivi ndivyo ninavyoangalia hii kama suluhisho. Inasema, "Ibrahimu, Isaka na Yusufu hawakunijua kwa jina la Yahweh." Sasa unasema, "subiri kidogo, Ibrahimu hakujua jina la Yehova?" Subiri kidogo Hildebrandt, rudi Ebla, hii ni miaka 400 kabla ya

Ibrahimu, huko Ebla kuna kutajwa kwa jina "Yahweh." Inavyoonekana jina "Yehova" lilijulikana miaka 400 kabla ya Ibrahimu kuishi. Kwa hivyo inasema hajui jina au hajui maana ya jina hilo? Ninachopendekeza kwako ni kwamba Mungu anasema hivi: Walinijua kama El Shaddai, nilikuja kwao na nilimuahidi Ibrahimu, na nilimuahidi Isaka, na nilimuahidi Yakobo, nilikuwa Mahidi Mkuu katika kitabu cha Mwanzo, niliahidi mambo haya yote. Wewe Musa utanijua kama Bwana kwa sababu sasa nitakuonyesha kwamba mimi ndiye mtunza agano. Utaniona nikitimiza ahadi yangu. Ibrahimu, Isaka, na Yakobo walinijua kama Mtengenezaji wa Ahadi. Wewe, Musa, utajua jina langu Yahweh kwamba mimi ni Mungu anayetimiza ahadi zangu. Na utaniona nikitimiza ahadi zangu kwa Israeli. Nitawakomboa Israeli kutoka nchi ya Misri, nitawaleta katika nchi ya ahadi na kuwapa nchi niliyowaahidi baba yao Ibrahimu. Kwa hivyo kinachosemwa hapa sio kwamba hawakujua jina, walijua jina, lakini hawakujua maana ya jina. Walikuwa wamemwona Mungu akitoa ahadi hizi zote lakini hawajawahi kumuona Mungu akitimiza ahadi hizi zote. Sasa, katika Kutoka, Yehova / Bwana anamtangazia Musa, utaniona sasa nikitimiza ahadi yangu. Nitawatoa nje na kuwaleta katika nchi ya ahadi. Kwa hivyo unaona tofauti hapo? Hawakujua maana ya jina, walijua jinsi ya kusema jina. Sasa Musa ataweza kuona ahadi ikitimizwa.

E. Kifungu cha Bwana harusi wa Damu [12:26-16:43]

Sasa nini kinatokea kwa Zipporah? Mwishoni mwa sura ya 4, Musa anaenda, Mungu anasema, "Musa rudi Misri na kuwaokoa watu wangu, uwatoe huko." Kwa hivyo Musa anarudi nyuma na wakati wa kurudi, anakutana na kitu. Sura ya 4.24ff inasema hivi, "Katika makaazi njiani, Bwana alikutana na Musa na alikuwa karibu kumuua." Sasa ni nani "yeye" ambaye alikuwa karibu kuuawa? Alikuwa Musa au alikuwa mwana? Kiebrania halisi kina utata hapo. Inasema "yeye" lakini hujui "yeye" ni nani. Je, ni mtoto au ni Musa? Kwa hivyo, "alikuwa karibu kumuua, lakini Zipora," huyo ndiye "mwanamke wa ndege", mke wa Musa, "alichukua kisu cha jiwe na kukata govi la mwanawe na kugusa miguu ya Musa nayo. Hakika wewe ni bwana harusi wa damu kwangu! Kwa hivyo Bwana akamwacha." Nini kinaendelea na hii hapa? Inafurahisha, anakata govi la mtoto wake na anagusa miguu ya Musa nayo. Sasa ninapaswa

kuwa mwaminifu kidogo na maana ya neno "miguu". unajua euphemism ni nini? A **maneno ya maneno** ni wakati unataka kusema kitu ambacho hakifai, kwa hivyo unafanya maneno na unasema kitu kingine. Kwa hivyo mtu anapokufa unasema, "alikufa" au unasema, "alikuwa" au "alienda kuwa na Bwana"? Ikiwa wanasema, "walikwenda kuwa na Bwana," unasema, "Oh nzuri!" Ikiwa walikuambia "alikuwa," hiyo sio nzuri sana. Kwa hivyo unaona maneno na kifo na mambo mabaya. Neno "miguu" kwa Kiebrania linaweza pia kumaanisha sehemu za siri za kiume. Sasa sitaki upitie Biblia na kusema, "Hildebrandt anasema neno 'miguu' daima linamaanisha 'sehemu za siri za kiume'." Kwa hivyo kila wakati unapoonza, na "Yesu aliwaosha miguu ya wanafunzi," na unasema, "ng'ombe mtakatifu!" Unaelewa? Lazima nirudi nyuma kutoka kwa hilo samahani. Sikupaswa kutumia hiyo kama mfano. Anasema wanavua viatu vyao, ni wazi kuwa viatu viko kwenye yako *Miguu* Miguu? Lakini ninachokuambia ni kwamba kuna vifungu viwili au vitatu katika Maandiko ambapo inatumia neno hili "miguu" kurejelea labda kitu kingine. Je, kuna mtu yeyote anayekumbuka kitabu cha Ruthu? Ruthu anaingia na Boazi na anafunua miguu yake. Lazima uulize maswali mengine huko pia. Hii ni moja ya vifungu hivyo. Je, inahusiana na tohara? Kwa hivyo watu wanapendekeza kwamba amtahiri mwanawe na kuchukua govi lake na kugusa "miguu" ya Musa? Je, unaona ishara huko kutoka kwa mwana hadi kwa baba? Lakini ninachosema ni kwamba haitokei mara nyingi sana, hutokea mara chache sana katika Maandiko, lakini hutokea. Ninajaribu kuwa mwaminifu kwenu watu. Kwa hivyo kwanza kabisa, Mungu alimshambulia nani? Je, Mungu alimshambulia Musa au mwana alishambuliwa? Maandishi hayo yana utata kwa kiasi fulani. Kwa nini Mungu alimshambulia, yeyote yule? Halafu swali la tatu linakuja hapa ni: je, kuna hadithi zinazofanana katika Maandiko? Je, kuna mtu yeyote anayekumbuka hadithi ya Balaamu? Na Mungu akamwambia Balaamu, "sawa, unaweza kwenda." Kumbuka, ataenda, Balaki anasema, "Balaamu, nitakulipa pesa ili ushuke na kunilaani Israeli." Mwanzoni Mungu anasema, "usiende naye, mtu huyo atakufanya uwalaani Israeli." Mwanadada huyo anarudi na kusema, "Hei, nitakupa chochote unachotaka ikiwa utashuka na kunitumikia." Kwa hivyo Mungu anasema, "Sawa, Balaamu, unaweza kwenda." Kwa hivyo Balaamu

anaenda na nini kinatokea? Malaika mwenye upanga anakuja na anakaribia kumuua Balaamu njiani kushuka. Kwa hivyo unasema subiri kidogo, Mungu anamwambia aende lakini malaika huyu yuko pale akimpinga. Kwa hivyo unapata wazo hili kwamba Mungu anamwambia mtu aende lakini basi kuna upinzani huu. Kwa njia, je, hilo ni jambo kama hilo uliloona na Yakobo? Yakobo anaitwa kurudi Israeli, anaporudi Israeli malaika huyu wa Bwana anakutana naye na kupigana naye na kuweka nyonga yake nje. Unapata hii, rudi na uende katika nchi nitakayokuonyesha, na kisha unapata upinzani huu kutoka kwa Mungu. Inaonekana kuwa muundo sawa wa aina hapa na kuna njia tofauti za kuiangalia.

F. Njia tatu za kifungu cha Bwana harusi wa Damu [16:44-23:57]

Ninataka kupendekeza njia tatu zilizojengwa kutoka kwa watu watatu ambao wametoa mapendekezo hapa. Wa kwanza ni mvulana anayeitwa Brevard Childs, alikuwa katika Chuo Kikuu cha Yale na nadhani amestaafu sasa. Alikuwa mzee miaka mingi iliyopita. Yeye ni msomi mkubwa wa Agano la Kale kutoka Chuo Kikuu cha Yale. Anasema kwamba mvulana huyo alikuwa mgonjwa na ni Mungu aliyempiga mvulana huyo kwamba "yeye" sio Musa, ni mvulana. Mvulana alikuwa mgonjwa na kisha mvulana akatahiriwa na mvulana akapata nafuu. Hii ni nini inaitwa **Hadithi ya etiolojia**. Tamaduni tofauti zina hadithi tofauti zinazoelezea kwa nini zinafanya mambo kwa njia fulani? Tamaduni tofauti zitakuwa na hadithi tofauti. Kwa mfano, ikiwa mtu anapiga chafya darasani unasema nini? Ubarikiwe. Kuna hadithi za kuelezea kwa nini unasema, "ubariki"? Tamaduni tofauti zina vitu tofauti. Katika utamaduni wa Massachusetts, nilijifunza kwamba ninapigwa nyuma ya gari langu mara tatu nilipofika hapa. Mara tatu mtu alinimaliza nyuma. Nilikuwa nikisimama kwenye ishara ya kusimama, na bam, nilipigwa kutoka nyuma. Ninasimama kwenye ishara nyingine na bam ninapigwa nyuma. Baada ya muda nilijifunza nini? Je, watu huko Massachusetts hutembeza ishara zao za kusimama? Ndio wanafanya. Nilipata nyuma ya gari langu kuharibika kwa sababu sikugonga ishara ya kusimama kwa hivyo waligonga nyuma yangu. Kwa hivyo swali, nilipata kidokezo baada ya muda? Mimi sio kutoka eneo hili, kwa hivyo sasa ninafanya nini? Kwa njia, sisemi, nyinyi kama wanafunzi wa vyuo vikuu mnapaswa kufanya hivyo. Polisi wanapenda kuchukua wanafunzi wa chuo kikuu, kwa hivyo unapofika kwenye

ishara ya kusimama, simama. Ninachokuambia ni kwamba watu hutembeza ishara za kuacha hapa. Sasa kwa nini watu wanazunguka huko ishara za kusimama huko Massachusetts? Mtu fulani aliniambia hadithi hii ya etiolojia ya kwanini wanaziviringisha. Kwa sababu wakati wa baridi theluji ni shida hapa. Ikiwa unasimama wakati wa baridi, nini kinatokea kwa gari lako? Inakwama. Kwa hivyo unatembeza ishara zako za kusimama, halafu wanafanya hivyo mwaka mzima. Unaona jinsi hiyo ilivyokuwa kama hadithi ambayo waliambia kuelezea jambo fulani. Kwa hivyo pendekezo ni kwamba hapa hadithi inatuambia basi kwa nini Musa anafanya tohara. Kwa hivyo hii ni hadithi ya etiolojia kusema hii ndio sababu tunafanya tohara. Mungu karibu kumuua mtoto wa Musa, alitahiriwa, aliokolewa, na hii ndiyo sababu Wayahudi hufanya tohara. Hadithi kama hiyo inaitwa hadithi ya etiolojia. Sasa mtazamo wa pili unafanywa na Walter Kaiser. Walter Kaiser alikuwa rais wa Seminari ya Gordon Conwell kwa muda mrefu. Yeye ni msomi mkubwa wa Agano la Kale na mwinjilisti pia. Anasema kwamba Musa ndiye aliyekuwa mgonjwa. Mungu alipompiga "yeye", alikuwa Musa na mvulana huyo alitahiriwa. Jambo la hadithi ni utii. Musa hakuwa amemtahiri mwanawe mwenyewe na kwa hivyo Mungu anamwita Musa kusema, "ikiwa utawaongoza watu wangu, unahitaji kunitifu." Kiongozi anahitaji kuwa mtiifu kama kielelezo kwa watu walio chini yake. Kwa hivyo anasema, "Musa unahitaji kuwa mtiifu kwangu na mwanao mwenyewe sio hivyo." Hapa kuna sababu ya pili ambayo ninatoa kwa pendekezo la Kaiser. Watu wengine wanapendekeza hii, kwamba mwana wa Musa alihitaji kutahiriwa kwa sababu unakumbuka Pasaka? Wakati wa Pasaka ni nani anayekufa? Mwana wa kwanza. Ikiwa mwanawe hakutahiriwa, mwanawe anaweza kukaa na kula Pasaka. Au mwanawe anapaswa kwenda nje ya mlango na damu juu yake kwa sababu mtoto hajatahiriwa. Ikiwa mwana yuko nje ya mlango, nini kinatokea kwa mtoto huyo? Amefariki. Kwa hivyo kile Mungu anasema ni, "Musa, hali itakuja baadaye, mtahiri mtoto wako ili aweze kula Pasaka pamoja nawe na asifukuzwe nje." Kwa hivyo hii inaweza kuwa kama utabiri kwamba anashughulikia shida hii. Kwa njia, hoja hii ni ya dhana. Je, maandishi ya Biblia yanasema hivyo? Hapana, hiyo ni dhana kwa upande wangu. Nadhani kunaweza kuwa na ukweli kwa hilo. Kwa hivyo huyu ni Walter Kaiser

anayesisitiza utii. Kwa hivyo basi kwa nini Zippora anapigwa alama sana? Zipporah kweli anakasirika sana na ikawa kwamba Allen Ross anasema kwamba Musa alipigwa na mvulana huyo akatahiriwa. Ninachopenda juu ya hoja ya bwana harusi wa umwagaji damu ya Ross ni kwamba inaelezea kwa nini Zipporah alikasirika sana. Kile Allen Ross anapendekeza ni kwamba Zippora alizoea tohara ya vijana. Katika tamaduni zingine wanawatahiri vijana. Kuna shida gani ya kuwa mvulana? Kweli, kuna shida kadhaa, lakini moja ya shida za kuwa mvulana... Wakati msichana anafikia umri fulani, mwili wake unaashiria msichana kuwa mwanamke kubadilika. Na hakika kuna mambo ambayo yanaendelea katika mwili wake. Katika tamaduni nyingi mpito wa wavulana hadi wanaume ni shida. Tamaduni zingine hutumia vitu kama Bar Mitzvah kuonyesha wakati mvulana anakuwa mwanamume. Hilo linasikika kama swali zuri sana. Mvulana ni mwanamume lini? Hilo ndilo nililoogopa, baadhi ya wanawake wanasema, "Kamwe." Kuna sehemu ya mvulana ambayo inakaa nasi sote, angalau na kijana huyu, na mimi ni mzee sasa. Kwa hivyo kwa sababu utamaduni una shida hii, haswa na wanaume katika mpito kuwa utu uzima, tamaduni zingine zitatumia tohara ya vijana kama aina ya lango au ibada ya kupita. Mara tu mvulana ametahiriwa sasa anakaribishwa katika jamii ya watu wazima. Kwa hivyo Zipora amezoea tohara ya vijana na hakuzoea tohara ya watoto wachanga. Neonate inamaanisha tohara ya mtoto. Kwa hivyo wakati analazimika kumtahiri mtoto ambaye hayuko tayari kwa utu uzima anakasirika sana na Musa. Ni mbaya kutahiri mtoto kutoka kwa mtazamo wake. Nani angewahi kufanya hivyo kwa mtoto asiye na hatia? Ninachokuambia ni kwamba huo ndio wakati mzuri maishani kuifanya. Lakini hata hivyo, kwa hivyo anakasirika sana, kwa njia, katika hadithi je, Zipporah, "mwanamke wa ndege", anaruka mbali? Je, ameondoka wakati Musa yuko Misri? Zippora iko wapi? Hapatikani popote. Miriam yupo; Haruni yupo, na watu wapo. Zipora, watu wengi wanafikiri na ningekubaliana na hili, inaonekana kuwa amerudi kwa baba yake Yethro kuhani wa Midiani huko Sinai. Kwa hivyo anarudi nyuma na kumwacha Musa kama matokeo ya hii. Anakasirika na kuondoka. Kwa hivyo haonekani kwenye maandishi, amefuata hii. Ninapenda tafsiri hii kwa sababu inaelezea hasira ya Zipporah na kwa nini anaweza kuwa ameondoka. Tena, ni dhana lakini nadhani inaleta

maana ya maelezo mengi.

G. Tarehe ya Kutoka [23:58-24:28]

Sasa, ni lini Musa alivuka Bahari ya Shamu, au Bahari ya Mwanzi? Tarehe ya Kutoka ni mojawapo ya mada zinazojadiliwa sana katika kitabu cha Kutoka. Tunapopitia hii kwenye kozi ya kiwango cha chuo kikuu, unapaswa kufahamu kuwa kuna mjadala mkubwa juu ya tarehe ya mapema na tarehe ya marehemu ya Kutoka. Nitapitia hoja na kisha tutafanya uchambuzi wa hii. Kwa hivyo kutakuwa na mjadala huu mkubwa juu ya lini Musa aliondoka Misri.

H. Tarehe ya Mapema: 1445 KK [24:29-30:13]

Kwanza kabisa nataka kukupa tarehe ya mapema. Tarehe ya mapema ambayo watu wengi walianzia karibu 1445 KK 1440 inaitwa Nadharia ya Tarehe ya Mapema. Walipata wapi tarehe ya mapema? Wanaipata kutoka kwa Biblia katika 1 Wafalme 6: 1 inasema hivi, na unapaswa kuwa na uwezo wa kujua hii, "Miaka 480 kabla ya mwaka wa nne wa Sulemani, Musa alitoka Misri." Sasa, hujui tarehe ya Sulemani lakini unajua tarehe ya nani? Daudi ni 1000 KK. Je, Sulemani yuko kabla au baada ya Daudi? Sulemani alikuwa mwana wa Daudi, kwa hivyo wakati ni mtoto wake, kawaida huja baada yake. Kwa hivyo tuna 1000 ya David, sasa tuko chini ya miaka ya 960. Ukichukua 480 na kuongeza hiyo kwa 965 unaishia na tarehe hii ya 1445 KK. Unaona wanapata wapi hiyo? Daudi ni 1000 KK na Sulemani yuko sawa baada ya hapo, karibu miaka 30 au 40 baada ya hapo, na unachukua miaka 480 kabla ya mwaka wa nne wa Sulemani, basi hiyo inakurudisha karibu 1445 KK. Kwa hivyo Maandiko yanatuambia juu ya kipindi hiki cha miaka 480, lakini sio tu katika Wafalme. Katika kitabu cha Waamuzi 11:26, Yeftha ni hakimu. Kumbuka jinsi tulivyosema hii ni Yordani hapa, Bahari ya Galilaya, Mto Yordani, Bahari ya Chumvi? Nyinyi ni Israeli na nyinyi ni Bahari ya Mediterania. Yeftha yuko hapa akipigana na Waamoni na anawaambia Waamoni, "Familia yangu imemiliki mali hii kwa miaka 300." Sasa hiyo inakuambia chochote? Anasema, "familia yangu imemiliki eneo hili kwa miaka 300." Eneo hilo lilipatikana lini? Chini ya Musa. Yeftha anaishi lini? Yeftha ni karibu 1100 KK, kwa hivyo ikiwa Yeftha anasema familia yangu imemiliki hii kwa miaka 300, na 1100 KK, hiyo inakurudisha tarehe gani? $300 + 1100$ inakurudisha kwenye miaka ya 1400. Kwa hivyo mistari hii miwili ya

maandiko inaonekana kuunga mkono tarehe hii ya mapema wakati huo na kwa hivyo hilo ni jambo zuri. Sasa kuna Stele ya Merneptah. Kwanza kabisa, stele ni nini? Je, jiwe la kaburi linaonekanaje? Jiwe la kaburi ni mwamba kawaida unene wa inchi 6, aina ya pembe za mviringo juu hii. Jiwe linaonekana kama jiwe la kaburi, tu wanasimama urefu wa futi sita. Na kinachotokea ni kwamba zimetengenezwa kwa mwamba. Wale tuliowaona walikuwa na urefu wa futi sita na unene wa inchi 4. Zilitengenezwa kwa mwamba. Wanachonga vitu kwenye mwamba. "Mimi ni Farao Mkuu wa Misri na kila mtu anainama na kumbusu miguu yangu." Kwa hivyo walichonga mbele ya stele hii, nyuma yao, wakati mwingine pande zao. Na hizi huitwa "stele." Unajifunza jinsi ya kusoma mawe haya na yanakuambia historia. Kwenye jiwe kutoka Merneptah inasema, na tunajua tarehe ya Merneptah ni karibu 1200 KK, inasema kwamba Israeli ilikuwa katika nchi. Ikiwa Israeli inaweka hema katika ardhi saa 1200, kwa hivyo basi lazima wawe wameingia kabla ya wakati huo. Kwa hivyo tarehe ya 1445 inalingana vizuri na Israeli kukaa katika nchi saa 1200, waliingia saa 1400 na wamekuwa na wakati wa kutulia. Kwa hivyo hiyo ndiyo Merneptah Stele kuunga mkono tarehe hii ya mapema.

Mwishowe ni herufi za Amarna. Barua hizi ni herufi nadhifu sana. Zimeandikwa kwa Acadian. Herufi za Amarna, hizi ni nini? Hapa kuna Yerusalemu. Myebusi, au mtu wa Kanaani ambaye ni mfalme wa Yerusalemu anamwandikia Farao na kwa kweli tuna nakala za barua hizi. Barua hizi ni za 1400 KK. Abi-Heba wa Yerusalemu anamwandikia Farao wa Misri na kusema "Farao, inakuwaje hutatusaidia? Nimekuwa nikikuomba msaada. Kundi hili linaloitwa Habiru linatujaa na wanatushinda na tunahitaji msaada wako Farao. Kwa nini hutasaidia? Nimekuandikia hapo awali lakini haunisaidii. Habiru hawa wanakuja kila mahali." Sasa hiyo inasikika kama nini kidogo? "Habiru" inasikika kama "Kiebrania" na hapo zamani wasomi wengine wamefanya ushirika kwamba Habiru walikuwa Waebrania. Usifanye hivyo. Hiyo sio sahihi. Habiru ni kundi kubwa zaidi kuliko Waebrania. Kuna Habiru njia yote huko Mesopotamia, kwamba kikundi cha Habiru ni kikubwa sana, inawezekana kwamba Waebrania walikuwa aina au seti ndogo ya Habiru? Habirus walipigwa picha kama jasi ambao huhama kutoka mahali hadi mahali na walikuwa wakiingia sasa wakati vikosi hivi vikitangatanga na kuchukua ardhi.

Mfalme wa Yerusalemu anamwomba farao msaada. Kwa nini Farao hatamsaidia? Je, inawezekana kwamba Farao alipata mkia wake katika Kutoka na anasema sisumbui tena na Wayahudi hao. Barua hizi za Amarna zinaonekana kutoshea tarehe hii ya 1400 KK. Hii ndio sababu ningeshikilia tarehe hii ya mapema.

I. Tarehe ya Marehemu ya Kutoka: 1260 KK [30:14-39:58]

Sasa, marafiki zangu wengine wazuri wanashikilia kile kinachoitwa tarehe ya marehemu. Wana fursa ya kukosea ikiwa wanataka. Hapana kwa kweli wanaweza kuwa sahihi na ninaweza kuwa nimekosea. Hili ni moja wapo ya maswali ambayo sina uhakika nayo. Nadhani niko sahihi, lakini ninaweza kuona ni kwanini wanasema kile wanachosema. Tarehe ya marehemu ilianzia karibu 1260 KK. Kwa hivyo una tarehe ya mapema [takriban 1440 KK] na tarehe ya marehemu [takriban 1260], hii ni hoja kubwa. Hoja zao za kwanza na zenye nguvu zaidi, wanasema ni Kutoka 1.11. Inasema kwamba "Waisraeli walijenga miji miwili, moja iitwayo Pithom na nyingine iitwayo Ramesesi." Jiji la Ramses labda lilijengwa kwa heshima ya nani? Rameses. Ramses II, ambaye ni Rameses mkubwa wa tarehe kutoka karibu 1200 KK. Kwa hivyo ikiwa wangejenga mji itakuwa kwa Ramess huyu. Kwa njia, nyinyi mmewahi kuona sinema "Amri Kumi"? Farao katika Amri Kumi na kichwa cha upara, jina lake lilikuwa Yul Brynner. Hata hivyo, anacheza Rameses. Kwa hivyo katika sinema Amri Kumi, walichukua tarehe gani, tarehe ya marehemu au tarehe ya mapema? Walichukua tarehe ya marehemu, na wanamfanya Rameses kuwa Farao. Kwa njia, Je, Biblia inatuambia jina la Farao? Haifanyi kamwe. Kwa kweli hiyo inalingana na rekodi za mapema kabla ya 1000 KK, kwa sababu kabla ya 1000 KK kawaida hawakumtaja Farao. Baada ya kipindi hicho, wanamwita Farao Neko, Shishaki au chochote. Rameses yuko hapa, Kutoka 1.11 inasema walijenga mji kwa heshima ya Rameses, kwa hivyo tarehe ya 1200 inafaa zaidi.

Viwango vya kuchoma huko Lakishi ni hoja nyingine ya tarehe ya marehemu ya Kutoka. Viwango vya kuchoma ni nini? Kwanza, lazima tufanye akiolojia kidogo. Kwa hivyo unatoka Chuo cha Gordon, utafanya kazi Ashkelon na wavulana kutoka Wheaton. Utaenda kuchimba simu. Simu ni nini? Ni kilima cha jiji, miji iliyo na tabaka juu ya miji. Ni kama keki ya safu. Sasa, kwa njia, uko wapi? Acha nitumie Yeriko kwa mfano.

Kwanza kabisa, ikiwa utajenga jiji katika ulimwengu wa kale, ni jambo gani la kwanza unahitaji. Lazima uwe na maji. Je, utajenga mji jangwani? La. Je, utaijenga kwa chemchemi au kisima? Miji yote iko karibu na chemchemi au visima kwa sababu lazima uwe na maji. Sasa ukiwa na maji, wacha tufanye Yeriko. Yeriko ina chemchemi hii kubwa. Jiji lako linaanza kwenye kiwango cha chini. Unajenga ukuta kuzunguka jiji lako, halafu unaweka wapi takataka zako? Katika pipa la kuchakata tena na wanaitoa. Sawa, sasa tunazungumza 8000 KK, unaweka wapi takataka zako? Watu huweka takataka zao kama Massachusetts; wanatupa takataka tu barabarani. Kwa hivyo nini kinatokea? Wanatupa takataka barabarani, kwa njia mchanga unapulizwa ndani ya jiji? Na kwa hivyo ghafla jiji lina tabia ya kufanya nini? Takataka, takataka zaidi, takataka, takataka, je, jiji linajenga? Kwa hivyo katika tel ya Yeriko, ilianza gorofa chini lakini wakati inakamilika, ina urefu wa futi 75 sasa. Urefu wa futi 75 na ni safu juu ya tabaka za miji ya umri tofauti. Sasa hebu tuwe wanaakiolojia. Umesimama juu ya kilima cha futi 75. Unataka kufanya nini? Unataka kuchimba. Kwa hivyo unachofanya kimsingi unapata mraba wa futi 10 kwa 10 na kisha unahitaji nini? Unahitaji watumwa, kwa hivyo unaenda Chuo cha Gordon na vyo vingine na kusema "Je, hungependa kuwa mwanaakiolojia na unaweza kusoma akiolojia!" Kwa hivyo unaenda huko na wanakugeuza kuwa watumwa. Unaishia kuchimba mraba wa futi 10 kwa 10 na wanakupa mswaki kuchimba vitu hivi vyote. Kwa nini wanataka utumie mswaki? Hawataki uvunje chochote na kila kitu kinapaswa kurekodiwa unaposhuka kwenye matabaka lazima urekodi kila kitu kidogo na kupiga picha. Sasa unachimba mraba huu wa futi 10 na unashuka kwa njia. Unaweza kusema kuwa uchafu una rangi fulani kwake. Ghafla unafika kwenye safu fulani na uchafu unakuwa mweusi na masizi. Kwa hivyo una safu ya inchi 6 ya masizi hapo, unafikiria nini mara moja? Ningefikiria kwa kweli mtu huyo alikuwa na jiko la kuni na lilitoka nje ya mkono na likachoma nyumba yake. Inawezekana mtu huyo alichoma nyumba yake hapa? Sasa tuseme tunaanza kuchimba huko, na tunapofika kwenye safu moja tunagonga safu hii ya masizi. Kwa njia, masizi yatachafua udongo? Itachafua udongo. Tunashuka kwenye safu fulani na kuongezeka tuna safu nyingine ya masizi ya inchi 6. Tuna safu ya masizi hapo na safu ya masizi hapa. Sasa ninafikia

hitimisho gani? Jiji lilichomwa moto kwenye safu hiyo. Kwa hivyo hii ndio inayoitwa safu ya kuchoma. Na hii ndio inayoitwa tel. Tel ni kilima cha jiji na kisha wanaakiolojia huchimba chini. Kwa njia, kadiri wanavyochimba chini, inakuwa kubwa au mdogo? Kadiri unavyochimba chini inazeeka. Kisha unajaribu kuchumbiana na uchumba wa kaboni 14, na uchumba wa ufinyanzi, na nyenzo zinabaki kuchumbiana, unajaribu kuchumbiana na vitu katika kila ngazi unapochimba chini. Walichogundua ni kwamba kuna tabaka za kuchoma zinazoonyesha kuwa jiji la Lakishi lilichomwa moto karibu 1200 KK. Kwa kweli, inapatikana katika miji kadhaa huko Palestina karibu 1200 KK ambayo ingemaanisha basi kwamba labda Yoshua aliingia na kuvuta miji kadhaa na kuichoma moto? Kwa hivyo watu wengine wanapendekeza kwamba huyu ni Yoshua anayechoma vitu karibu 1200 KK, ambayo ingefaa tarehe hii ya 1200 ya Kutoka. Unaona jinsi hoja hiyo inavyoendelea? Kwa njia, akiolojia ni jambo la ajabu sana, lakini ni moto na kavu na ni kazi nyingi. Kwa nini ungependa kwenda Ashkelon ni kwa sababu kuna ufuo karibu na Bahari ya Mediterania, karibu yadi 50. Hapo ndipo mahali pa kwenda. Lazima tu ukwepe makombora ya Kiarabu kutoka Gaza lakini zaidi ya hayo uko sawa.

Sasa hapa kuna sababu nyingine. Biblia inasema kwamba miaka 480 kabla ya Sulemani walitoka Misri. Wanawezaje kuondoa hii 480? Wanachopendekeza ni kwamba kizazi ni miaka 40. Miaka 40 kwa kila kizazi mara ni nini kinakupata 480? Kuna mtu yeyote mkuu wa hesabu hapa? Inachukua vizazi vingapi vya miaka 40 kupata 480? Vizazi 12. Sasa nakuuliza ni miaka mingapi kati yako na wazazi wako? Je, kawaida ni miaka 40? Kweli kizazi chako kinaweza kuwa, lakini je, baadhi ya babu na babu zako waliolewa walipokuwa na umri wa miaka 18? Mama yangu alikuwa nami alipokuwa na umri wa miaka 19. Ikiwa binti zangu walikuja kwangu, tusifikirie hata juu ya hilo. Wacha nisingie katika hilo. Kwa hivyo ninachosema ni kwamba, ni kweli miaka 40 au ni kama miaka 20 kati ya vizazi. Kwa hivyo ikiwa utaichukulia kama miaka 20, inafanya nini kwa nambari hiyo ya 480? Inaikata katikati. Kwa hivyo wanachopendekeza ni vizazi 12 vya 40 ndivyo mpango huo ulivyotolewa, lakini kizazi halisi ni 20, kwa hivyo ilikuwa miaka 240 na sio miaka 480 kamili. Hivyo ndivyo wanavyopunguza idadi hiyo. Musa alikuwa jangwani kwa miaka mingapi? Miaka 40. Kwa hivyo kipindi hicho cha miaka 40

kinaweza kuwa aina ya kipimo cha kawaida. Waliweka alama hiyo kwenye kizazi. Wanaweza kuwa wamefanya hivyo. Watu hawa walikuwa wakipendekeza aina hiyo ya kupungua hapa. Ni dhana. Hatufanyi hivyo, lakini inaleta maana kwa sababu kizazi ni kifupi. Kalenda yao ilikuwa imezimwa, walifanya kalenda za mwezi na vitu tofauti, lakini haikuwa mbali sana. Hii ni kama mamia ya miaka mbali. Tutatumia kalenda hiyo ya mwezi kwa kweli wakati wa karamu zingine. Tunaweza kutumia kalenda tofauti, na hiyo itatusaidia wengine. Lakini tunapokuwa na miaka 480 kwenda 240, hiyo haitufikishi huko. Hifadhi hoja hiyo, hiyo ni hoja nzuri na tutaitumia baadaye. Kwa hivyo tarehe ya mapema na tarehe ya marehemu. Je, haya ni mambo ya kuchosha kweli? Ndiyo ni. Kwa hivyo tutaendelea, lakini huu ni mjadala mkubwa katika kitabu cha Kutoka, ikiwa ilikuwa 1400 au 1200 KK. Huu ni mjadala mkubwa na kuna watu wazuri pande zote mbili za hii.

J. Idadi ya Waisraeli wanaoondoka Misri [39:59-52:03]

Hapa kuna swali lingine. Hii ni ngumu sana. Ni watu wangapi waliondoka Misri? Hapa una taarifa, taarifa wazi katika Kutoka 12:37 na kurudiwa tena katika 38:26, na katika kitabu cha Hesabu inarudia tena. Unakumbuka jinsi Nambari zilihesabu makabila? Kwa hivyo inajumlisha kwamba kulikuwa na wanaume 600,000 ambao walitoka Misri. Wanaume 603,500 katika kitabu cha Hesabu, kwa hivyo wanaume 600,000 wanatoka Misri. Sasa kuna shida gani na hilo? Wanaume 600,000, umri wa miaka 20 na zaidi. Je, wanaume huwa na wake? Tunajaribu kujua ni watu wangapi walitoka Misri, kwa hivyo ikiwa utapata wanaume 600,000 wakitoka, unaweza kunipa kwamba kila mwanamume wa Israeli alikuwa na mke mmoja? Sasa kuna shida gani na hilo? Mwanamume mmoja, mwanamke mmoja, tutafanya hivyo tu. Kwa hivyo kuna wanaume 600,000, na wanawake 600,000. Na kwa njia ambayo labda mmoja alizidi mwingine kwa sababu Wamisri walikuwa wakijaribu kuwaua wanaume, kwa hivyo labda kulikuwa na wanawake zaidi, kama Chuo cha Gordon. Lakini wacha tuchukulie wanaume 600,000, wanawake 600,000. Unaweza kunipa watoto wawili wazuri wa Amerika kwa kila familia? Sasa kuna shida gani kwa watoto wawili katika tamaduni hiyo? Je, inawezekana katika utamaduni huo kwa mtu kuwa na watoto 10 au 12? Baadhi yao hawatakuwa nacho, lakini ungenipa mbili. Ukifanya hivyo na kujumlisha, idadi hii wanaume na

wanawake 600,000 na watoto wawili kila mmoja, unaishia na watu milioni 2.4 wanaotoka Misri. Je, hilo ni tatizo? Je, hao ni watu wengi? Je, kuna yeyote kati yenu aliyewahi kwenda Boston kwa tarehe 4 Julai? Ikiwa utapata nafasi ya kufanya hivyo ni ajabu. Sasa kwa njia wakati fataki zimekwisha huko Boston, kila mtu anaondoka kwa wakati mmoja. Nyinyi mmewahi kuwa huko chini? Una nusu gazillion watu wanaojaribu kupita katika mitaa hii. Wanafunga tu barabara na watu wanatembea katikati ya barabara. Idadi ya watu wa Boston ni nini? Unapoingia kwenye umati huu, ni kundi la watu tu. Kuna watu 600,000 huko Boston. Kuna shida gani? Watu milioni 2.4 sasa unawatembeza jangwani, je, hili litakuwa tatizo? Kweli, wacha nionyeshe baadhi ya mambo haya. Vipi kuhusu maji? Una watu milioni 2.4 wenye matatizo ya maji, wako katika jangwa la Sinai. Je, maji ni tatizo? Acha nikuambie juu ya jangwa la Sinai, niliishi katika jangwa la Sinai kwa wiki 3. Ora Lipschitz ni mtaalam wa Sinai alikuwa akitushusha. Ora anakuja na anatuambia ukifika jangwani, mwili wako hautajiandikisha kuwa una kiu. Kwa hivyo kitakachotokea ni mwili wako utasema sihitaji maji yoyote, kwa hivyo lazima ule crackers hizi. Unakula crackers hizi kwa sababu hufanya kinywa chako kuwa maji halafu utasema kinywa changu ni kavu, ninahitaji kunywa kitu. Unakula cracker na kisha inauambia mwili wako ninahitaji kunywa kitu. Ikiwa hutakula crackers, nini kinatokea? Mwili wako unasema hauna kiu basi mwili wako hupungukiwa na maji mwilini kutoka jangwani. Tulikuwa na huyu jamaa mmoja wa Ujerumani, nitamita Hans. Kwa hivyo Hans, mtu mkubwa mgumu wa Ujerumani anasema, "Nitakunywa nikiwa tayari. Ninajua mwili wangu." Kwa hivyo tuko jangwani, siku 3 baadaye nini kinatokea kwa Hans mzee maskini? Yuko nyuma ya basi akizunguka (akiugua) na ana maumivu haya makubwa ya kichwa. Sasa ni nini hufanyika unapopungukiwa na maji mwilini? Ubongo wako umetengenezwa kwa nini? Sasa, sisemi hivi kama mzaha wa blonde. Ubongo wako umetengenezwa na nini? Je, kuna tani ya maji kwenye ubongo wako? Kwa hivyo unapopungukiwa na maji mwilini, nini kinatokea kwa ubongo wako? Ubongo wako hupungua. Sasa ubongo wako unapopungua, huingia kutoka kwa fuvu lako, na hiyo inakufanyia nini? Inaumiza kama maumivu mabaya zaidi ya kichwa ambayo hujawahi kuwa nayo maishani mwako. Huwezi kuona. Kwa kweli

inaweza kuathiri kuona kwako. Ubongo wako unapungua kwa sababu ya hii na Hans akizunguka nyuma, alikuwa na maumivu ya kichwa mabaya zaidi ambayo amewahi kuwa nayo maishani mwake? Kila mtu alijua hakuwa akila crackers, kama vile ilimtumikia sawa. Hakuna mtu anayesema hivyo, lakini sote tulikuwa tukifikiria. Hata hivyo, kwa hivyo Ora anarudi huko juu na anamwambia neno moja, "crackers?" Baada ya hapo, Polly alikuwa akila crackers zake. Tulipotembea juu ya Mlima Sinai tuliondoka saa 3 asubuhi kwa sababu kulikuwa na baridi na ilitibi tubebe galoni moja ya maji. Ninachosema ni kwamba unahitaji angalau galoni moja ya maji kwa siku. Unapokuwa Sinai na galoni moja kwa siku, shida ni nini? Una watu milioni 2.4 na galoni moja ya maji kwa siku kwa kila mmoja wao. Kuna shida gani na hiyo?--galoni milioni 2.4. Unaniambia ni kiasi gani cha maji? Ni wangapi kati yenu mnafikiria Musa akipanda juu ya mwamba huu, akichukua fimbo yake ndogo, na kugonga mwamba na maji kidogo yanatoka? Una watu milioni 2.4, unahitaji bomba la inchi kumi la kulipua maji huko nje? Watu milioni 2.4, hayo ni maji mengi kila siku? Vipi kuhusu chakula? Nilipokuwa mdogo nilidhani mana ilishuka kama theluji. Una watu milioni 2.4. Nina watoto wanne, inachukua kiasi gani kulisha watoto wanne? Nataka kukuambia, mengi. Nilikuwa nikifikiri ni mana hii inayoelea chini. Je, unapaswa kuwa na treni mizigo ya mana ili kulisha watu milioni 2.4? Unahitaji tani na tani na tani za chakula kulisha watu milioni 2.4. Hapa kuna nyingine. Hannah alisema wameenea, hiyo ni kweli kabisa. Nimekuwa Sinai. Sinai ina milima hii ya granite. Kuna shida gani na milima ya granite? Milima ya granite itakata miguu yako. Ni ngumu sana kutembea. Hautembei juu ya milima, unatembea kwenye mabonde. Sasa ikiwa unatembea kwenye mabonde na una watu milioni 2.4, je, hiyo inawaeneza? Inawezekana kwamba watu wa mbele walikuwa na maji na ingechukua siku tatu hadi watu wa nyuma watakapoamka hapo. Ni nini hufanyika jangwani kwa siku 3? Umepikwa. Ninachosema ni kwamba wanaenea kama hivyo kwenye wadis. Wadis ni neno lingine la mabonde kati ya milima. Vipi kuhusu wakunga? Nyinyi mmesoma juu ya wakunga katika sura ya 4. Majina ya wakunga hao wawili yalikuwa Shifra na Pua. Je, kuna mtu yeyote anayemkumbuka Shifra na Pua? Una wakunga wawili na una watu milioni 2.4. Je, tuna tatizo hapa? Nilitoka Warsaw, Indiana.

Nitakupa hospitali nzima huko Warsaw, Indiana. Ikiwa una watu milioni 2.4, hospitali hiyo inaweza kuhudumia watu wengi hivyo? Hakuna nafasi. Vipi kuhusu kuchukua Kanaani? Israeli, waliwatuma wapelelezi katika nchi. Kuna majitu huko juu. Ikiwa una watu milioni 2.4 ni majitu tatizo? Unachofanya ni kuzunguka jiji na kula chakula chote. Majitu makubwa hayana chochote cha kula kwa sababu ulikula chakula chote tu. Watu milioni 2.4 watakuwa kama nzige, majitu yatakufa kwa njaa. Sijali jinsi alivyo mkubwa, kadiri anavyokuwa mkubwa ndivyo anavyoanguka kwa bidii kwa sababu atahitaji chakula kingi na hakutakuwa na chochote cha kula huko. Kwa hivyo ninachosema ni watu milioni 2.4 ni watu wengi. Sasa unasema, "Hildebrandt unafanya nini na hii?" Ninachokuambia ni watu milioni 2.4, kwa njia, ikiwa Biblia inasema, ninaamini? Je, hiyo inasuluhisha? Kichwani mwangu ninaenda "watu milioni 2.4, ni watu wengi jangwani kama hivyo. Na kisha ukubwa, siwezi kufikiria hilo." Hili ni tatizo kwangu. Sasa unafanya nini? Watu wengine huchukua neno *Eleph* ambayo ni neno la Kiebrania la "elfu." Wanachukua neno elfu kwa Kiebrania na wanasema neno *Eleph* inaweza kutafsiriwa "elfu," lakini pia inaweza kutafsiriwa "koo" au "familia." Na kwa hivyo basi itakuwa koo au familia 600. Wanagundua ukubwa wa ukoo, saizi ya familia, na hii itakuwa karibu watu 72,000. Kwa njia, je, watu 72,000 bado ni kundi kubwa sana la kupitia jangwani? Hiyo bado ni kubwa sana, lakini inaiwekea kikomo. Kwa hivyo watu wengine hutumia hiyo *Eleph* na kuichukua kama "koo" ili kuishusha. Bado haifanyi hivyo... suluhisho hilo halijawahi kuniridhisha. Neno *Eleph* ni neno la elfu, kwa hivyo "koo" elfu 600 au 600. Kwa hivyo neno lingekuwa koo 600, na tulipata 50 kwa ukoo au kitu kama hicho. Kwa hivyo ingepunguza saizi chini. Hii ni moja ya shida na Maandiko, kusema kweli kwako, sijui suluhisho la hii. Labda ninapaswa kuruka hii tu, lakini sehemu yake nataka uone ni unafanya nini unapokumbana na shida katika Maandiko ambayo haujui jinsi ya kutatua? Inawezekana kwamba walitumia mfumo tofauti wa msingi kuliko tunavyotumia. Tunatumia mfumo wa msingi kumi. Inawezekana kama huko Babeli ambapo wana mfumo wa msingi wa 60, kwa hivyo walihesabu tofauti? Inawezekana. Ninachosema ni kwamba kwa shida hii, sijui suluhisho ni nini. Watu wengine wanafikiri nambari hiyo ni hyperbole, ni kuzidisha kwa msisitizo. Tena,

nimevutiwa na hilo. Biblia hutumia hyperbole kila wakati, lakini kawaida huwa na kauli "zote" au kitu ambacho kawaida huwa wazi kabisa. Nambari zinazoonyesha hiyo, sijui ikiwa kuna ushahidi wa hilo. Kwa hivyo hii ni moja ambayo nimekwama nayo. Kwa maneno mengine, ninachojaribu kusema ni: kuna mambo katika Biblia ambayo bado yanahitaji kutatuliwa? Hii ni moja wapo ya shida kubwa na sina hakika jinsi ya kutatua haswa. Nimefikiria juu yake sana, nimepambana nayo, nimesoma juu yake, na bado sijui.

Nadhani yangu ni kwamba jinsi walivyohesabu vitu ni tofauti na jinsi tunavyofanya, na tunaielewa nambari zao tofauti na kile walichomaanisha. Ili jinsi walivyohesabu vitu na walikuwa wakifikiria ni tofauti na jinsi tunavyoelewa. Nadhani tamaduni zetu mbili zimekosana juu ya jambo hili la nambari. Kwa maneno mengine, ninachojaribu kukuambia ni, sijui. Natamani ningefanya hivyo, nimesoma wasomi wengi na sidhani kama kuna mtu anayejua, kwa kweli. Kume kuwa na mapendekezo mengi, lakini mapendekezo yote yanaanguka. Hii ni moja ambayo hatujui. Je, kulikuwa na watu wengi waliotoka Misri? Kulikuwa na watu wengi waliotoka Misri. Wacha tutumie maneno "mengi." Hii ni moja ya shida hizo. Je, unakabiliana vipi na migogoro kama hiyo? Ninachojaribu kusema ni kwamba kuna migogoro katika Maandiko ambayo inakurudisha nyuma na unashangaa tu jinsi unavyotatua hii. Nadhani tunakosa tu data juu ya jinsi walivyokuwa wakimaanisha mambo haya kueleweka. Nadhani inakosekana kati ya tamaduni hizo mbili kwa nambari.

K. Mapigo ya Misri: Sababu tatu za mapigo [52:04-55:56]

Sasa mizunguko ya tauni, tuna nini na mizunguko ya tauni? Kuna angalau sababu tatu za mapigo kumi ya Misri. Sababu ya kwanza ilikuwa kwamba ilikuwa hukumu juu ya miungu ya Misri. Katika Kutoka 12.12 inasema kwamba analeta mapigo haya "usiku ule huo nitapita Misri na kuwapiga kila mzaliwa wa kwanza, wanadamu na wanyama, nami nitahukumu miungu yao." Ni nani mmoja wa miungu kuu ya Misri? Anasema nitachukua mzaliwa wao wa kwanza, Farao mwenyewe alichukuliwa kuwa mungu. Mungu anasema nitachukua mzaliwa wake wa kwanza; hataweza kumlinda mtoto wake mwenyewe. Walimtia mummify na kimsingi walimpeleka kwenye maisha ya baadaye. Jinsi wanavyofikiria miungu yao, baadhi ya miungu yao ilikatwa vipande viwili na

walikuwa na vita kati ya miungu na mungu mmoja angemuua mungu mwingine. Kwa hivyo miungu yao ilikuwa kama ya kibinadamu sana. Hapa kuna sababu ya pili: "ili wajue ya kuwa mimi ni Bwana." Mungu alisema katika mapigo atafunua yeye ni nani. Kwa hivyo katika mapigo utaona ufunuo wa tabia ya Mungu, nguvu, nguvu na nguvu zake. Hii itatokea hapa, "ili wajue ya kuwa mimi ni Bwana." Mapigo yatafunua tabia yake. Halafu tatu, inaonekana kuna hii *Lex talionis* asili yake. Sasa ni nini *Lex talionis*? *Lex* inamaanisha "sheria," *Talionis* inamaanisha "kulipiza kisasi," sheria ya kulipiza kisasi. Ikiwa nilisema "jicho kwa jicho, jino kwa jino," hiyo ni *Lex talionis*. Ulichochacho hapa nadhani katika Kutoka 4.23 ni kwamba Mungu anasema, farao amekuwa akimfanyia nini mzaliwa wa kwanza wa Mungu? Farao amekuwa akijaribu kuwaangamiza wazaliwa wa kwanza wa Mungu kwa kuwaua watoto wachanga, kupitia kufanya kazi ya mchana kutoka kwao, kupitia kuwafanya watumwa. Kitakachotokea ni kwamba Mungu anasema, "kwa hiyo kwa sababu ulikuwa unatafuta kumwangamiza mzaliwa wangu wa kwanza, nitamchukua mzaliwa wako wa kwanza. Wewe, Farao, kama mungu hauwezi kumlinda mtoto wako mwenyewe. Unamwangamiza mtoto wangu, mtoto wako amekwenda." Kwa hivyo kuna aina hii kama jicho kwa jicho, jino kwa kitu cha jino. Hii ni sheria ya kulipiza kisasi. [Swali kutoka kwa mwanafunzi] Ndio, hilo ni Agano Jipya na tutaacha vitu kwa Agano Jipya. Ninachopendekeza ni kwamba lazima uwe mwangalifu sana juu ya kuchukua baadhi ya taarifa kutoka kwa Mahubiri ya Mlimani, kwa mfano, na kujaribu kuziweka kwa ulimwengu. Najua watu hufanya hivyo, wanajaribu kuchukua taarifa kutoka kwa Mahubiri ya Mlimani na kuzifanya kwa wote. Ninachojaribu kusema ni kwamba kuna njia tofauti ambazo Mungu mwenyewe hufanya mambo. Je, Mungu anapendelea shalom na amani, ndiyo, lakini kuna nyakati nyingine ambapo Mungu yuko vitani. Kwa hivyo huwezi kuchukua taarifa moja na kuifanya iwe kama hiyo. Ninaogopa watu hufanya hivyo kumfanya Yesu wimp hii na kugeuza shavu lako lingine kwa mtu. Nadhani ukisoma kitabu cha Ufunuo, yeye sio mjinga sana. Kwa hivyo lazima uwe mwangalifu na hilo, lakini ni vizuri sana kwamba unahisi mvutano, kwa sababu tunataka kuhisi mvutano na kushindana na hilo.

L. Mioyo migumu [55:57-57:54]

Sasa, je, Mungu anaifanya mioyo ya watu kuwa mgumu? Hapa una baadhi ya taarifa, ni nani aliyeufanya moyo wa Farao kuwa mgumu? Hapa una taarifa kwamba Mungu aliifanya iwe ngumu katika sura ya 4.21 ambapo tulikuwa tu. Inasema, "Mungu anasema, Nimewapa nguvu ya kufanya [miujiza] lakini nitaiufanya moyo wake kuwa mgumu, [moyo wa farao] ili asiwaachie watu waende." Ataufanya moyo wa Farao kuwa mgumu, lakini unajua ni nini kinachovutia? Mungu aliufanya moyo wa Farao kuwa mgumu, lakini pia kuna rundo la vifungu vinavyosema Farao aliufanya moyo wake kuwa mgumu. Basi katika ufufuo atakuwa mke wa nani? Kwa maneno mengine, je, Mungu aliufanya moyo wa Farao kuwa mgumu? Ndiyo. Lakini Farao aliufanya moyo wa Farao kuwa mgumu pia. Kwa hivyo jibu ni nini? Ndiyo. Kwa maneno mengine, je, Mungu anahusika katika shughuli na wanadamu pia wanahusika katika shughuli. Hii inaturudisha kwenye hiari ya hiari na kuamuliwa mapema. Je, Mungu huamua mambo? Ndiyo. Je, wanadamu huamua mambo? Ndiyo. Je, inawezekana kwamba unaweza kuwa na mashirika mawili yanayofanya kazi kwenye tukio moja? Kwa mtazamo wa Mungu, Mungu anaufanya moyo wa Farao kuwa mgumu katika kumhukumu Farao kwa sababu ya maovu ambayo amefanya, na Mungu anaufanya moyo wake kuwa mgumu kama hukumu juu yake. Je, inawezekana kwamba Farao anaufanya moyo wake kuwa mgumu katika uasi dhidi ya Mungu? Kwa hivyo ulicho nacho ni tukio lile lile linalotokea kwa sababu mbili tofauti na Mungu akimaanisha jambo moja kwa hilo na farao akimaanisha kitu kingine kwa hilo. Ni tukio lile lile. Kwa hivyo ni nani aliyeufanya moyo wa Farao kuwa mgumu? Mungu aliifanya kuwa ngumu na Farao akaifanya kuwa ngumu.

M. Mapigo juu ya Misri [57:55-61:13]

Sasa, kulikuwa na mapigo kumi ya Misri. Sitaki ujue haya yote. Ningependa ujifunze nne kati yao. Zile zilizo katika manjano ndizo ninazotaka ujifunze. Sasa pigo la kwanza ni pigo la nyoka. Je, unakumbuka Musa alitupa fimbo yake chini na ikawa nyoka? Wachawi walitupa chini fimbo zao na wakawa nyoka. Kisha nini kinatokea? Nyoka wa Musa anafanya nini? Inawala. Kwa njia, nyoka ni ishara ya nguvu ya Misri? Ni nini kwenye taji ya Farao? Ina kile kinachotoka mbele yake? Cobra. Kwa hivyo nyoka ni ishara ya nguvu za Misri. Nyoka wa Musa hufanya nini? Anakula na kuiharibu. Kwa

hivyo nyoka ni tauni maarufu. Kisha anapiga mto na mto unakuwa kama rangi nyekundu ya damu. Kwa hivyo mto unakuwa damu. Je, Mto Nile ulizingatiwa kuwa mungu huko Misri? Ndiyo. Misri ni zawadi ya Mto Nile. Kwa hivyo Mto Nile unashushwa kwa suala la damu. Sasa una hizi zingine zote: vyura, mbu, nzi, mvua ya mawe, nzige, na vitu.

Giza, kwa nini giza ni muhimu? Ra au Re ndiye mungu wa Jua. Je, mungu wa jua ndiye mungu mkubwa huko Misri? Kwa hivyo kile Mungu anasema ni kwamba nitamshusha mungu wa jua na anasababisha giza. Mwishowe, mzaliwa wa kwanza, nadhani mzaliwa wa kwanza ni hukumu juu ya Farao kwa sababu Farao hawezi kumlinda mtoto wake mwenyewe. Kwa hivyo hao ndio ninaotaka ujue: nyoka, damu, giza na mzaliwa wa kwanza. Walikuwa na miungu mingine, miungu ya ng'ombe, ile ambayo nilikuwa nikiiona huko Sinai ni Hathor, Hathor ni mungu wa ng'ombe. Sasa muundo huu hapa ni mfano wa mapego. Mungu anatoa tangazo na Mungu anamwambia Musa: "Musa nitafanya tauni," na Mungu anatoa maagizo. "Musa, chukua fimbo yako, ushuke kando ya mto, nawe na Haruni mshuke huko." Kwa hivyo Mungu anatoa wengine **Maelekezo**, Musa anashuka mtoni, anaupiga mto, akaugeuza kuwa mwekundu, halafu wachawi wanafanya nini? **Wachawi wanarudia** hiyo. Tutawaangalia wachawi kwa dakika. Siku zote nilifikiri ikiwa wachawi walikuwa na nguvu sana, badala ya kuiga tauni, wanapaswa kufanya nini? Tendua tauni. Kwa hivyo, kwa maneno mengine, Musa anapiga mto kuwa damu. Wachawi ikiwa walikuwa na vitu vyovyote ndani yao, wangeirudisha maji. Lakini wanarudia miujiza, na hiyo inavutia. **Kisha Farao anajibu** Kawaida husema, "Tafadhali acha nzi hawa wote, zuia nzige hawa wote kula mahali hapo." Farao anaomba msaada. Kisha **Musa na Mungu wanajibu** kawaida kwa neema kuunga mkono tauni. Kisha baada ya Musa na Mungu kurudi nyuma, **Moyo wa Farao unakuwa mgumu**. Mara tu moyo wake unapokuwa mgumu basi unaanza tena kwenye pigo inayofuata. Kwa hivyo huu ndio mzunguko, unaweza kuona jinsi mapigo yote yalivyopitia mzunguko huu, na moyo wa Farao unakuwa mgumu na huanza tena kwenye mzunguko unaofuata. Huu ndio mzunguko unaotokea katika kitabu cha Kutoka juu ya mapigo kumi.

Sasa, wachawi kwa kweli ni foil kwa Musa na kwa hivyo wachawi ni muhimu sana katika simulizi. Hapo awali wachawi wanampinga Musa, kwa hivyo wao ni foil kwa Musa. Musa anafanya muujiza, wachawi wanaiga. Kwa hivyo mwanzoni wanampinga Musa na Haruni. Wao ni foil, kwa hivyo kuna upinzani. Lakini kinachotokea cha kufurahisha ni wakati wa tauni ya mbu ni wachawi wa Misri hawawezi kuiondoa. Wachawi wa Misri wanakiri, "Hiki ni kidole cha Mungu." Kwa hivyo ulicho nacho ni wachawi kupitia mpito. Hapo awali wanampinga Musa, lakini sasa wao, mwishowe, wanakuwa ushuhuda na mashahidi wa Musa na nguvu za Mungu kupitia Musa. Wanamuonya Farao hii sio ujanja wa uchawi tena, "hiki ni kidole cha Mungu." Kwa hivyo ni mpito wa kupendeza ambao wachawi hupitia. Hapa kuna jambo lingine linalotokea wakati wa mapigo. Inaonekana kuna mgawanyiko wa nchi ya Gosheni. Kuna mtu yeyote anayekumbuka wakati mvua ya mawe iliingia na mvua ya mawe inapiga mabomu Misri na kuharibu kila kitu? Huko Goshen ni nzuri. Mungu hutenganisha watu wake katika nchi ya Gosheni na mapigo yanaangukia Misri tu. Kuna mgawanyiko huu wa Gosheni, ambapo Waisraeli wanaishi, na kimsingi mapigo hayawaanguki. Mungu anawalinda watu wake anapoleta hukumu kwa wengine. Hilo ni aina ya jambo nadhifu.

O. Pasaka [63:13-69:47]

Sasa hebu tupige Pasaka hapa. Pasaka hufanyika katika sura ya 12. Acha nipitie hii. Ikiwa utapata nafasi ya kwenda kwenye ibada ya Pasaka ya Kiyahudi, nenda kwake, inafaa kuona ibada ya Pasaka. Kuna mambo matatu yanayohusika katika ibada ya Pasaka. Mmoja wao ni mwana-kondoo. Nini kinatokea kwa mwana-kondoo? Wanamuua mwana-kondoo, wanamwaga damu, na wanafanya nini na damu ya mwana-kondoo? Wanaiweka kwenye fremu za mlango na kwenye lintel. Wakati malaika wa kifo anatazama chini na kuona damu, malaika hufanya nini? Inapita. Hapo ndipo jina la Pasaka linatoka. Malaika wa kifo "hupita" anapoona damu kwenye fremu za mlango. Kuna mtu yeyote anayekumbuka "nitakapoona damu, nitapita juu yako"? Ulikuwa wimbo wa zamani ambao ulisimulia tukio hili la Pasaka la kuona damu na kupita. Kwa njia, wanafanya nini na mwana-kondoo? Wanachoma mwana-kondoo kwenye moto wazi na wanakula kondoo usiku huo. Wanatakiwa kula kondoo mzima kwa usiku mmoja. Kondoo ni nyama nzuri.

Kwa hivyo wanakula mwana-kondoo na damu huwekwa juu ya mlango, ndivyo inavyotokea kwa mwana-kondoo. Leo hawau wana-kondoo, lakini wakati huo labda waliweka kwenye bakuli na kisha wakatamia kitu cha usufi kusafisha damu karibu na mlango. Mimea chungu, walipaswa kula mimea chungu ili kuwakumbusha utumwa mchungu huko Misri. Wanatumia nini kwa mimea chungu leo? Je, kuna mtu yeyote aliyewahi kwenda kwenye ibada ya Pasaka? Je, kuna mtu yeyote anayefanya horseradish? Umejaribu hiyo? Baba yangu alikuwa akipenda horseradish. Ninachoweza kusema ni wakati unakula, ni kama ulikuwa na nywele kwenye pua yako, huna nywele tena. Inachoma kila kitu kutoka kwako. Unahitaji kidogo tu, na kwa kweli ikiwa wewe ni mwerevu utasikia harufu kabla ya wakati. Harufu itatosha kwako kujua kwamba huli vitu hivi. Watu wengine hula horseradish, baba yangu alikula horseradish moja kwa moja. Unataka kuonja kitu chungu, jaribu horseradish. Je, kuna mtu yeyote anayependa horseradish? Kwa hivyo kuna watu ambao wanapenda horseradish. Kwa hivyo kwa mimea chungu wanakula horseradish sasa kuzamisha. (Swali kutoka kwa mwanafunzi). Macho yako huanza kumwagilia; Ni karibu kama vitunguu mbaya zaidi. Tatu ni mkate usiotiwa chachu. Kwa nini walipaswa kula mikate isiyotiwa chachu? Sikukuu hii ya Pasaka huanza Sikukuu ya Mikate Isiyotiwa Chachu. Sikukuu ya Mikate Isiyotiwa Chachu ilidumu kwa siku 7. Mungu alisema itabidi uondoke haraka sana kutoka Misri hivi kwamba hautakuwa na wakati wa kuruhusu mkate uinuke. Kwa maneno mengine, ili mkate uinuke, lazima uiruhusu ikae na chachu inafanya kazi na mkate unakua. Anasema itabidi uondoke haraka sana hutakuwa na wakati. Kula mkate usiotiwa chachu. Hata leo, ikiwa utaenda kwa Israeli wakati wa Pasaka. Kwa njia, wakati wa Pasaka ni Pasaka kwetu kama Wakristo, huu ndio wakati Yesu atakufa, Meza ya Bwana na kisha atakufa. Kwa hivyo karibu na Pasaka yetu ni Pasaka yao. Unapoenda Israeli hadi leo na kufanya Pasaka ukiingia kwenye duka la mboga, ilikuwa senti kwa mkate. Nimekuwa kwenye duka la mboga huko Israeli, na unachukua mkate kutoka kwenye rafu, haujafungwa kwenye karatasi, unauchukua na bado ni joto. Je, hii ni nzuri? Hii ni nzuri sana; Ni kama mkate wa kujitengenezea nyumbani. Tumeipeleka nyumbani na kula, mkate wake mzuri.

Sasa shida ni kwamba, kwenye Pasaka utaingia na kununua mkate wako, shida ni

nini? Umewahi kuona karatasi hiyo nyeupe ya mchinjaji? Na ghafla unaenda mahali pa mkate ambapo mkate huu mzuri upo, na wote umefunikwa na karatasi nyeupe ya mchinjaji na hawatakuuzia mkate uliotiwa chachu. Hiyo inamaanisha lazima ule crackers. Ninahitaji siagi yangu ya karanga na sandwich ya jelly, ninakula hiyo kila siku ya maisha yangu na kwa hivyo nifanye nini? Ikiwa hawatakuuza mkate uliotiwa chachu nenda kwenye sehemu ya Kiarabu na ununue mkate huko. Jambo lingine ninalopaswa kusema, wanatengeneza bagels hizi kwa karibu dime. Unapata bagel kama hii, ni mkate wa mkate, ni pande zote na ufuta juu yake. Sitasahau bagel yangu ya mwisho nje ya lango la Dameski. Ninatoka kwenye lango la Dameski na jamaa huyu wa Kiarabu yuko nje akiuza bagels hizi. Kwa hivyo ninamnunulia bagel hii na kisha ninaiuma na ilikuwa bagel nzuri sana na nina njaa. Shida pekee ni wakati nilirudi kwa kuumwa kwa pili, niliangalia bagel na kuna jambo moja tu mbaya zaidi kuliko kuona nzi kwenye bagel yako, na hiyo ni kuona nzi nusu, nilifanya. Nusu ya nzi huko, na nilikuwa tayari nimemeza, na hiyo ilikuwa bagel yangu ya mwisho kutoka hapo, sikuweza kuifanya tena. Unaizoea sana katika utamaduni huo ambapo wanaacha chakula kikae nje. Chakula kimekaa nje tu na nzi, unazoea baada ya muda. Lakini sikuweza kuzoea hilo. Kwa hivyo hata hivyo, mikate isiyotiwa chachu, huenda kwa siku 7 na mikate isiyotiwa chachu na hii ni Sikukuu ya Pasaka ambayo huanza Sikukuu ya siku saba ya Mikate isiyotiwa chachu. Vipi kuhusu watoto? Ninapenda njia ya Wayahudi kufanya watoto wao katika karamu zao. Katika sura ya 12.26, inaelezea jukumu la watoto. Katika makanisa yetu mengi tunafanya nini na watoto? Je, tunawafukuza watoto na kuwatoa hapo? Watoto wa Kiyahudi wanashiriki. Watoto wanapenda kufanya nini? Uliza maswali. Kwa hivyo hapa inasema, wakati watoto wako wanauliza, "Sherehe hii inamaanisha nini? Kisha waambie ni Pasaka, dhabihu kwa Bwana aliyepita juu ya nyumba ya Israeli huko Misri." Kwa hivyo kinachotokea ni watoto wanaombwa na kuruhusiwa kuuliza maswali, na kisha wazazi hujibu maswali ya watoto. Hiyo inafanya nini kwa muundo wa familia? Je, hiyo inaunganisha familia pamoja? Watoto hushiriki katika ibada na wazazi wao kwa kuuliza maswali ambayo ndio wanataka kufanya hata hivyo. Kwa hivyo ni nzuri na watoto na jinsi wanavyowajumuisha ni nzuri.

P. Pasaka na Meza ya Bwana [69:48-71:41]

Sasa vipi kuhusu Meza ya Bwana? "Yesu usiku ule ule aliposalitiwa akachukua mkate na kuumegea na kusema, 'Huu ni mwili wangu uliovunjwa kwa ajili yenu.'" Kwa hivyo Meza ya Bwana ni sikukuu ya Pasaka na mwanakondoo, wakati huu tu, ni nani atakayekuwa mwana-kondoo? Yesu atakuwa mwana-kondoo wa Pasaka. Mkate umevunjwa. Kwa njia, wengi wenu katika makanisa hadi leo mnapofanya ushirika mtafanya mkate usiotiwa chachu, kulingana na sikukuu ya Pasaka. Yesu anasema nini? Yesu angeweza kufa wakati wowote, lakini anachagua kufa lini? Wakati wa Pasaka, kwa sababu Yesu ndiye Kutoka mpya. Kama Musa alivyowakomboa kutoka utumwani huko Misri, Yesu sasa atawakomboa kutoka kwa utumwa wa dhambi. Kwa hivyo Yesu anafanya Kutoka mpya, na Yesu ni nani? Katika 1 Wakorintho 5.7, Paulo anatuambia kwamba Yesu ndiye mwana-kondoo wetu wa Pasaka. Unakumbuka wakati Yesu alikuwa msalabani na hakuwa akifa haraka vya kutosha? Walitaka kumfanyia nini ili afe haraka? Watawunja miguu yake, kwa sababu unapokuwa msalabani unakosa hewa kwa sababu huwezi kupumua. Ikiwa wanavunja miguu yako basi huwezi kujishikilia tena. Kwa njia, walipaswa kuvunja mifupa yoyote ya mwana-kondoo wa Pasaka? La. Je, mifupa ya Yesu ilipaswa kuvunjika? La. Kama vile ilivyotabiriwa katika Isaya 53, Zaburi 22, vifungu vya ajabu vya kusulubiwa kwa Yesu, mifupa ya Yesu haikuvunjika. Kwa hivyo Yesu ndiye mwana-kondoo wetu wa Pasaka. Kwa hivyo jambo hili lote la kuhamia uhuru, kutoka Misri linakuwa letu katika Kristo.

Q. Musa alivuka wapi Bahari ya Mwanzi? [71:42-72:30]

Sasa hapa kuna swali lingine linalojitokeza. Musa alivuka wapi Bahari ya Mwanzi? Sasa angalia kuwa ninapambwa kwa kusema "Bahari ya Reed." Kwa Kiebrania, neno ni *Suph ya viazi vikuu*, ambayo kwa kweli inamaanisha "Bahari ya Mwanzi." *Viazi vikuu* inamaanisha "bahari," *Suph* inamaanisha "mwanzi," kwa hivyo *Suph ya viazi vikuu* inamaanisha "Bahari ya Mwanzi." Haimaanishi Bahari ya Shamu, inamaanisha Bahari ya Reeds. Kwa hivyo swali ni bahari gani hii. Kwa hivyo kuna mapendekezo mawili makuu, na kisha nilikuwa na mtu huyu kutoka Wisconsin ambaye alikuwa akinitumia barua pepe

kwa karibu miezi mitatu, akinipiga juu ya kwenda Arabia. Nitakuonyesha mahali anapofikiria kuvuka Bahari ya Mwanzi ilikuwa juu ya Arabia. Alifikiri hivyo kwa nguvu sana, nadhani amekosea, lakini hata hivyo.

R. Mungu kama shujaa [72:31-76:08]

Kwa hivyo wacha tufanye kazi na watu hawa hapa, lakini kabla ya kufanya hivyo, wacha nipige hii. Watavuka Bahari ya Mwanzi na kuangalia taarifa hii kutoka kwa Maandiko, sura ya 14 mstari wa 14, inasema hivi: "Musa akawajibu watu 'Msogope, simama imara, nanyi mtaona ukombozi ambao Bwana atakuletea leo. Wamisri mnaowaona leo hamtawaona tena. Bwana atakupigania, unahitaji tu kuwa kimya.'" "Bwana atakupigania." Je, Mungu anajihusisha na vita? Kutoka 15.3 inasema nini? Inasema hivi, "Bwana ni shujaa." Wanaimba baada ya kuvuka bahari na wanaimba kumsifu Mungu na moja ya mambo wanayomsifu Mungu ni kwamba "Bwana ni shujaa. Yahweh ni jina lake. Magari ya Farao na jeshi lake ameyatupa baharini." "Bwana ni shujaa." Ninachosema ni, na kizazi chako ni amani, upendo, na amani, upendo. Je, Mungu ni shujaa? Kwa kweli baadhi ya watoto walikuwa wamevaa leo kama aina ya kitu cha zamani cha 60. Je, Mungu anachukuliwa kuwa shujaa? Je, hilo ni moja ya vyeo vya Mungu kwamba yeye ni shujaa? Inachekesha sana, nasikia watu hawa wote wakisema vita sio jibu. Wakati mwingine vita ni jibu? Wakati mwingine ni. Mhubiri anasema, "kuna wakati wa amani, na wakati wa vita." Kwa hivyo ninachosema ni, na lazima uwe mwangalifu sana katika mazingira ya kitaaluma kwani sisi ni watu wa aina ya amani. Katika mazingira ya kitaaluma, je, tunabishana amani na upendo? Katika ulimwengu wa kweli, kuna watu nchini Afghanistan wanapigana na kufa siku hii labda kama matokeo ya kile kinachoendelea ulimwenguni. Ilinibidi kuhangaika na hilo kwa miezi saba wakati mtoto wangu alikuwa huko. Amerudi sasa kwa muda mrefu. Bado ana mabaki kichwani mwake ya vitu ambavyo aliona ambavyo amewaambia mimi na mke wangu kuhusu? Anasema, "Nimeona vitu ambavyo hakuna mtu anayepaswa kuona katika maisha yao." Je, unajua jinsi ilivyo kuona rafiki yako akipuliza smithereens? Lazima uvute mwili wake ukutani, na unasema ni kama nyama ya ng'ombe, uweke kwenye sanduku na uombe Mungu kwamba wazazi wake wasitungue sanduku. Kuna mambo

mengi ambayo hushuka. Ninachosema ni kwamba vita ni mbaya sana na mbaya. Hata hivyo, Mungu anajionyesha kama shujaa. Kwa njia, je, huyo ni Mungu tu, au Yesu pia anajionyesha kama shujaa pia? Unasema vizuri Yesu ni upendo na amani, geuza shavu lingine. Je, umewahi kusoma kitabu cha Ufunuo? Soma Ufunuo 19 wakati mwingine, Yesu anarudi kama shujaa pia. Ninakunyanyasa tu juu ya hilo. Ni sawa kutokubaliana juu ya swali hilo. Kipindi cha darasa kilichopita tulikuwa na mwanafunzi ambaye ni rafiki yangu ambaye ni mpigania amani na alikuwa akiniingia usoni na ni sawa. Watu tofauti wanashikilia mambo zaidi ya amani, wakati wengine huchukua msimamo zaidi wa vita vya haki. Mimi ni zaidi ya mtu wa vita wa haki mwenyewe. Ni sawa kutokubaliana juu ya hilo, watu tofauti wanashikilia viwango tofauti.

S. Musa alivuka wapi Bahari ya Mwanzi? [76:09-79:15]

Musa alivuka wapi Bahari ya Mwanzi? Hapa wako Gosheni, hii ni nchi ya Gosheni ambako Wayahudi wamekaa. Sasa kuna maeneo mawili ambayo wangeweza kuvuka Maziwa Machungu au Ziwa Timsah, wangeweza kuvuka hapa. Kwa njia, hiyo ingefaa Bahari ya Reeds? Hizi ni chumvi kidogo kuliko bahari. Bahari ina chumvi, je, matete hukua vizuri katika chumvi? La. Kwa hivyo inaposema "Bahari ya Mwanzi," watu wengine wanafikiri ni hizi kwa sababu hizi zina chumvi kidogo na kuna matete kwenye maziwa haya. Kwa njia, maziwa haya ni makubwa ya kutosha kuzamisha jeshi? "Sawa," unasema, "hapana, kwa sababu kina cha futi tatu tu," lakini maziwa haya ni makubwa ya kutosha kuzamisha jeshi zima. Maziwa haya ni makubwa, kwa hivyo watu wengine wanapendekeza waende kuvuka Maziwa Machungu na kisha wakashuka hadi Sinai. Huo ni mtazamo mmoja, Maziwa Machungu au Ziwa Timsah. Njia nyingine ni kwamba wanavuka juu ya Bahari ya Shamu. Hii itakuwa kuvuka Bahari ya Shamu, walishuka hapa na hii ni Bahari ya Shamu na Ghuba ya Suez mkono wa Bahari ya Shamu. Kisha wakavuka hapa na kushuka hadi Mlima Sinai hapa. Kwa hivyo huo ndio mtazamo wa pili. Sasa, maoni ya tatu ambayo mtu huyu kutoka Wisconsin anatangaza yanasema kwamba Musa alikutana kutoka nchi ya Gosheni. Kwa njia, kwa nini Musa hakupanda tu katika nchi ya Kanaani? Itakuwa fupi zaidi kwenda kwa njia hiyo. Mungu anawapeleka jangwani, hii itakuwa fungate ya Mungu na Israeli jangwani, ambapo yuko peke yake

pamoja nao jangwani. Jambo lingine analosema wazi katika sura ya 13, aliogopa kwa sababu ni nani aliyekuwa hapa? Wafilisti walikuwa hapa na akasema ikiwa nitawapeleka moja kwa moja hadi Kanaani, watakimbia kwa Wafilisti na kugeuka na kukimbia nyuma, akisema sitaki kupigana na Wafilisti kwa sababu Wafilisti walikuwa watu wabaya. Anasema, "Sitakupeleka moja kwa moja vitani na Wafilisti kwa sababu hutaweza kushughulikia." Kwa hivyo anawapeleka jangwani. Sasa mtazamo wa tatu basi ni kwamba Musa anawapeleka njia yote kuvuka Sinai na Farao anawafukuza hadi jangwani na Musa anavuka hapa kwenye Bahari ya Shamu kwenye Ghuba ya Aqaba. Kwa kweli wamepata gurudumu la gari hapa, kwa hivyo mtu huyu ametoa kesi kwamba kwa sababu ya gurudumu la gari, hapa ndipo Musa alivuka na kisha akashuka hadi Mlima Sinai huko Arabia. Sasa Mlima Sinai uko wapi? Mlima Sinai uko hapa. Mlima Sinai uko hapa. Mlima Sinai uko hapa. Mlima Sinai uko hapa. Mlima Sinai uko hapa, hapa, hapa, hapa, na hapa. Mlima Sinai uko wapi? Kwa kweli kuna zaidi ya tovuti ishirini za Mlima Sinai. Musa alipokuwa juu ya Mlima Sinai, je, alitia saini na kusema, "Nilikuwa hapa"? La. Kwa hivyo tunajua Mlima Sinai uko wapi? La. Kwa hivyo kuna tovuti zaidi ya ishirini za Mlima Sinai na hakuna mtu anayejua iko wapi. Kwa njia, ikiwa utapata nafasi, nenda kwa hii kwenye Monasteri ya Mtakatifu Catherine hapa. Inafaa kusafiri huko chini, ni Monasteri ya zamani ya ajabu. Imekuwepo tangu miaka ya 300 BK na kuna watawa wazuri huko chini na mabaki mazuri tu. Ninapendekeza.

T. Sabato [79:15-83:28]

Sasa Sabato, tuna mambo mengine matatu ya kufanya hapa, Sabato. Kwa nini tunashika amri 9 kati ya 10? Usiue, usiseme uwongo, usiibe, tunaheshimu amri zote, lakini inakuwaje hatufanyi amri ya kushika Sabato? Unasema hiyo ina uhusiano gani na barabara za Wisconsin? Nilikulua New York, na huko New York wana mashimo ya sufuria ambayo ni makubwa sana watakula gari lako. Kwa kweli barabara nyingi huko Massachusetts zina mashimo ya sufuria, huko New York mashimo ya sufuria yana barabara. Unaingia Wisconsin ingawa barabara ni kama glasi. Ninauliza kuna tofauti gani? Sehemu yake ni jinsi Wisconsin inavyojenga barabara zao. Wanaweka maji

kutoka chini yake, wanaweka rundo la mwamba uliokandamizwa ili maji yaweze kutoroka, na hufanya barabara zao na msingi mzuri. Msingi huo mzuri hufanya iwe ili barabara zidumu. Kile nitakachopendekeza kwako ni kwamba kanuni ya Sabato ni msingi mzuri wa kuweka maisha yako. Sasa ninazungumza kwa unafiki hapa, na hii ni hotuba kwangu kama ilivyo kwa mtu yeyote, kwa sababu nimekuwa na wakati mgumu sana na jambo hili la Sabato. Nina marafiki wengine ambao wana mwelekeo wa Sabato na marafiki wengine ambao hufanya kazi kwa siku saba moja kwa moja. Moja ya mambo yanayohusu Sabato ni kwamba unakumbuka kile Mungu amefanya na kwamba unatafakari juu ya maisha. Ni nini hufanyika wakati unapitia tu maisha, ukikimbia haraka iwezekanavyo na haugeuki kamwe? Je, unaweza kupata maana kutoka kwa maisha? Je, unahitaji kugeuka na kuchukua muda wa kuleta maisha pamoja? Kukumbuka maisha yako ya zamani kunahitajika ili sasa iwe na maana kutoka kwa maisha. Kwa hivyo kukumbuka ni kanuni muhimu sana. Rhythm, nyinyi mnajua kuhusu rhythm. Ni nini hufanyika wakati unapaswa kuandika karatasi kwa darasa? Unakaa usiku kucha ukiandika karatasi. Unakiuka mdundo wa mchana-usiku kwa kukaa usiku kucha. Nini kitatokea siku inayofuata? Je, siku inayofuata ni nzuri au mbaya? Nini kitatokea ikiwa itabidi ukeshe usiku mbili mfululizo? Je, hiyo ni kama mauaji? Usifanye hivyo, ni mbaya sana. Kwa maneno mengine, kuna mzunguko fulani wa kila siku unahitaji kuzingatia? Kwa kweli kama wanafunzi wa chuo kikuu ninakuambia tu jaribu kupata usingizi wako, ni muhimu sana. Kuna mizunguko ya kila siku, je, pia kuna mizunguko ya kila wiki? Nini kitatokea ikiwa unakiuka mzunguko wa kila wiki? Nilikuwa nikifanya kazi na mvulana na alifanya kazi siku saba kwa wiki. Angeendesha lori na angeenda chuo kikuu, alikuwa mmoja wa wanafunzi wangu na ningemwona shuleni. Kisha wikendi angeendesha malori na angefanya kazi masaa 30 mwishoni mwa wiki. Baada ya muda, angeenda shule, kazini, na kisha kwenda kazini. Hakuwahi kupumzika. Swali, baada ya miezi mitatu ya kufanya hivyo, alijua ni mwisho gani? Alipoteza hisia zote za maana na kusudi maishani. Alikuwa tayari kuacha kila kitu kwa sababu hakuweza kuelewa mambo. Kwa hivyo kuwa mwangalifu tu juu ya hilo. Kukataa kazi ni bwana wako. Kazi sio bwana wetu, na kwa hivyo Sabato inavunja mzunguko huo wa kazi na kuturuhusu kukataa kazi kama bwana

wetu. Kiburudisho, unahitaji kupumzika wakati mwingine siku ya Sabato? Wazazi wangu nilipokua walikuwa wakipumzika kila wakati Jumapili. Kuna kitu cha kusema kwa hilo. Hapa kuna mwingine, mfano wa kuigwa. Je, Mungu mwenyewe alipumzika siku ya Sabato? Je, Mungu alipumzika kwa sababu alikuwa amechoka? Hapana, Mungu alipumzika siku ya Sabato, akatazama kila kitu alichokifanya na kuona ya kuwa kilikuwa kizuri sana, *tov me'od*. Kwa hivyo Mungu alipumzika na Mungu ndiye mfano wetu na kwa hivyo kuna kitu cha kusemwa kwa hilo na vile vile kuwa moja ya Amri Kumi.

Tunahitaji wakati wa kutathmini upya na kufikiria upya mambo? Acha nirudi hapa. Kwa hivyo hizi kimsingi ni sababu ya kufanya Sabato. Kwa njia, Je, Agano Jipya linasema kwamba lazima tutii Sabato? Paulo katika Warumi anasema kwamba watu wengine huzingatia Sabato na watu wengine hawazingatii na huzingatia kila siku sawa. Kwa hivyo ninachosema ni kwamba unaweza kujitolea, lakini kuwa mwangalifu juu ya kulazimisha kwa watu wengine kwa wale ambao wanaweza kuwa na ahadi zingine.

U. Hema [83:29-89:58]

Tunajua nini kuhusu Hema? Huu ni mstari mkuu, "Basi wanitengenezee patakatifu nami nitakaa kati yao." Nitakaa kati yao, hii inachochea jina gani la Mungu kichwani mwako? Imanueli. Imanueli anamaanisha nini?—"Mungu pamoja nasi." "Nitakaa kati yao." Israeli iko jangwani na Waisraeli wanaishi wapi jangwani? Wanaishi katika mahema. Ikiwa Mungu yuko pamoja na Waisraeli jangwani, Mungu anaishi wapi? Katika hema. Waisraeli wanaishi katika mahema jangwani, kwa hivyo Mungu anaishi katika hema pamoja nao. Baadhi ya watu ambao ni marafiki zangu wanasema kwamba Tabernakulo ina dhana hii ya patakatifu pa patakatifu pamoja na makerubi, kwamba hii ni mbingu duniani. Kwa maneno mengine, hema ni kama mbingu kidogo duniani kwa sababu ya makerubi. Marafiki zangu wengine wanasema kwamba hema inaashiria kurudi kwenye Bustani ya Edeni. Sasa mapendekezo haya yote mawili sijawahi kushuka. Mapendekezo haya yametolewa na watu wengine ambao ninawaheshimu sana, lakini hayajawahi kuwa na maana sana kwangu. Kinachoeleweka zaidi kwangu ni kwamba hema ni hema na Mungu anaweka hema na watu wake. Hiyo inaonekana kuwa na maana zaidi kuliko wazo hili la "mbinguni duniani", lakini watu wengine wataenda katika

mwelekeo huo. Kwa hivyo kwangu ni zaidi ya Mungu kuweka hema na watu wake.

Sasa, nitaweka mchoro wa hema. Hii kwenye PowerPoint yako ambayo nyinyi mnaweza kupakua. Hapa kuna mchoro wa hema, wacha tutembee kupitia hii. Kwanza kabisa, na nitaenda upande wa pili hapa. Wacha tupate saizi ya kitu hiki. Hema nzima ina urefu wa futi 150 na upana wa futi 75. Hiyo ni ya muda gani? Yadi ngapi? Futi 150 ni yadi ngapi? Yadi 50. Ni yadi gani 50 ambazo unajua vizuri? Hiyo ni kama nusu ya uwanja wa mpira. Je, hii ni kubwa? Je, ni pana kama uwanja wa mpira? Sasa hiyo ndiyo msingi wa nje. Hema ya ndani yenyewe ni futi 45 kwa futi 15. Je, hiyo inaweza kutoshea katika chumba hiki? Kutoka hapa hadi ukuta wa nyuma ni karibu 45? Na futi 15, chumba hiki kina upana zaidi ya futi 15. Kwa hivyo hema inaweza kutoshea hapa. Ninachosema, hii ni kubwa? La, si. Unapoingia, unatoka upande gani? Mashariki, ambayo ina maana kwamba mgongo wako uko kwenye jua linalochomoza. Je, jua ni tatizo kwa miungu katika utamaduni huo? Sasa, makabila ya Israeli yako wapi? Kulikuwa na makabila matatu upande huu, makabila matatu upande huu, makabila matatu upande huu, na makabila matatu upande huu. Je, makabila yamepiga kambi karibu na hii? Kulikuwa na makabila matatu kila upande. Unapoingia kutoka mashariki na kuacha dhabihu yako, ni nani anayechukua dhabihu yako hapa na kumuua mnyama? Makuhani. Kwa hivyo makuhani wanafanya kazi hapa? Unaleta mnyama wako hapa, kondoo wako au mbuzi wako, kisha kuhani anaichukua na kuichoma juu ya madhabahu hii ya sadaka ya kuteketezwa. Hii ina urefu wa futi 7 1/2 na wanachoma wanyama hapa.

Sasa, kwa njia, unapoua mnyama kutakuwa na damu? Kwa hivyo hii ndio laver. Bafu inaonekana kama umwagaji wa ndege, kwa kweli hufanya hivyo. Hii ina maji hapa. Kwa nini makuhani wangehitaji maji wakati huu? Walichanganyikiwa na damu, kwa hivyo wanaosha hapa. Hii ni bafu na madhabahu ya sadaka ya kuteketezwa hapa. Sasa unapoingia hapa unayo hii, samahani hii ni mchoro mbaya. Hivi ndivyo watu wa Kiyahudi wanavyoita Menorah. Menorah ni mshika mishumaa wa matawi saba. Je, umewahi kuwaona wale Wayahudi wenye matawi saba? Ni kinara cha taa. Kwa nini unahitaji kinara cha taa ndani ya hema hili? Inakuwa giza huko. Hii ni Menorah, kinara cha taa. Hii ndio meza ya mkate wa Shew hapa. Ni kama meza ya kahawa. Kwenye

meza hii ya kahawa kuna mkate wa Shew, mikate 12 ya mkate. Kuna makabila mangapi? makabila 12, mikate 12. Hii ni madhabahu ya uvumba. Madhabahu ya uvumba ina inchi 6 kwa inchi 6, labda urefu wa futi tatu. Juu ya hili, wanachoma uvumba maalum ambao Mungu alisema lazima uchanganywe kwa njia maalum. Ulipoingia karibu na hema, ungejua kwamba ulikuwa mbele za Mungu kwa harufu nzuri uliyoipata? Je, harufu au harufu na uwepo huenda pamoja? Unaweza kusema uko mbele ya mtu wakati mwingine kwa jinsi mambo yanavyonuka? Ninaiweka kwa njia mbaya, lakini kwa maneno mengine, harufu ya uwepo wa kuchochea. Ndio, kwa hivyo una harufu nzuri ninapaswa kusema. Sasa hapa kuna pazia ambalo linavuka hapa. Hii ni Patakatifu pa Patakatifu. "Patakatifu pa Patakatifu" inamaanisha mahali patakatifu zaidi. Kuna sanduku la agano hapo. Safina ni kubwa zaidi na hii kubwa, juu ya safina kuna makerubi. Damu huwekwa wapi? Mara moja kwa mwaka kuhani huingia huko, ni siku gani kuhani huweka damu kati ya makerubi? Siku ya Upatanisho, siku takatifu zaidi, Yom Kippur. Ikiwa nilisema Yom Kippur, hiyo inasikika kuwa ya kawaida? Siku ya Yom Kippur, Siku ya Upatanisho, wanaleta damu ndani na kuweka huko. Kwa hivyo hii ni safina. Wanabeba safina mabegani mwao wanapotembea.

V. Vitu vitatu ndani ya safina [89:59-91:28]

Kulikuwa na vitu vitatu ndani ya safina. Hii inapaswa kusikika kama swali la chaguo nyingi kwako. Amri Kumi ziko ndani ya safina. Fimbo ya chipukizi ya Haruni, Haruni alipaswa kuwa kiongozi tangu fimbo yake ilipochipuka. Walichukua fimbo ya Haruni na kuiweka ndani ya safina. Kisha wakachukua sufuria ya mana, wakakusanya mana na kuiweka humo. Kwa njia, neno "mana" linamaanisha nini? Unaona kuna aina ya mchezo wa maneno hapa na "mana"?—Inamaanisha "ni nini?" Hawakujua ni nini, kwa hivyo waliita "ni nini?" Kwa hivyo vitu hivi vitatu basi vinapatikana katika sanduku la agano. Baadaye katika historia ya Israeli vitu hivi viwili vitakuwa vimekwenda, na kitu pekee kitakachobaki ndani yake kitakuwa Amri Kumi. Kwa hivyo sufuria ya mana na fimbo ya Haruni zilipotea wakati Amri Kumi ndizo kitu pekee kilichobaki kwenye safina.

Kwa hivyo hiyo ndiyo hema. Tuna mtihani siku ya Alhamisi. Nilikuwa na slaidi

moja zaidi ya kwenda, slaidi hii hapa haitakuwa kwenye mtihani. Kwa hivyo usijali juu ya swali hili juu ya utoaji mimba.

Huyu ni Dk. Ted Hildebrandt katika kozi yake ya Historia ya Agano la Kale, Fasihi na Theolojia, Mhadhara #12: Mapigo na Hema katika kitabu cha Kutoka.

Imeandikwa na Nicole Turk

Mbaya iliyohaririwa na Ted Hildebrandt-2